

ЩОДО СУБ'ЄКТІВ ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

Оробець Костянтин Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінально-правової політики

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

У основу правової держави покладаються щільно взаємопов'язані принципи верховенства права та правового закону. Неухильне дотримання цих принципів повинно мати місце як у житті суспільства, так і в діяльності держави. За умов воєнного стану виняткової значущості набуває законність функціонування військових формувань України, відповідно, такими, що характеризуються високим ступенем суспільної небезпечності, є кримінально протиправні діяння, які посягають на встановлений порядок несення військової служби. У сфері державної політики боротьби зі злочинністю, зокрема, і військовими кримінальними правопорушеннями, правозастосування і нагляд за додержанням законності невіддільні одне від одного, являють собою єдиний напрямок [1, с. 68].

До характеристик, які визначають специфіку військових кримінальних правопорушень, належить такий елемент їх складів, як суб'єкт. Законодавче закріплення у розділі XIX Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України поняття та різновидів спеціальних суб'єктів дозволяє чітко обмежувати коло діянь, що належать до військових кримінальних правопорушень. Ознаки спеціального суб'єкта, які є додатковими щодо ознак суб'єкта загального, таких, як фізична особа – людина, досягнення на момент вчинення кримінального правопорушення певного віку та осудність [2, с. 121], впливають і на суспільну небезпечність діяння в цілому, визначають спрямованість кримінального правопорушення [3, с. 133]. Визначення спеціальних ознак суб'єкта кримінального правопорушення зумовлюється специфікою окремих складів кримінальних правопорушень, вчинення яких є можливим винятково у зв'язку із відповідним видом людської діяльності, яку можуть здійснювати не всі, а обмежене коло суб'єктів [4, с. 894].

У цьому контексті включення до ст. 401 КК поліцейських поліції особливого призначення Національної поліції України як суб'єктів деяких військових кримінальних правопорушень видається досить неоднозначним. Аналіз положень Закону України «Про Національну поліцію» [5], те, що дія норми, яка закріплена у абз. 2 ч. 2 ст. 401 КК, поширюється тільки на лімітований, вичерпний перелік військових кримінальних правопорушень, відсутність особливих видів звільнення від кримінальної відповідальності не дають підстав вважати, що під час дії на території України воєнного стану та за умови залучення до безпосередньої участі у бойових діях поліцейські законодавчо повною мірою прирівнюються до військовослужбовців, що пропонував як *de lege ferenda*, зокрема, С. О. Харитонов [6, с. 160]. У свою чергу, за відсутності такого припису додавання до переліку спеціальних суб'єктів осіб, які не є ані військовослужбовцями, ані військовозобов'язаними чи резервістами, суперечить легальній дефініції військових кримінальних правопорушень, що викладена у ч. 1 ст. 401 КК України.

До проблемних питань, які піднімаються науковцями і потребують чіткого законодавчого вирішення, також належить віднесення (або невіднесення) до суб'єктів військових кримінальних правопорушень осіб, які є учасниками збройного конфлікту та (або) бойових дій у складі добровольчих батальйонів та добровольчих формувань територіальних громад [7, с. 102, 103].

У перспективі потребують узгодження окремі положення КК та спеціального законодавства. Серед іншого це стосується заміни терміну «строкова служба», що вживається у ст. 407 та деяких інших статтях Загальної і Особливої частин КК України, на «базова служба» у відповідності до класифікації військової служби у ч. 6 ст. 2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [8]. Недостатньо визначеним є статус осіб, військова служба яких призупинена згідно з ч. 2 ст. 24 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу». Слід погодитися з думкою про те, що позбавлення особи статусу військовослужбовця (відповідно, і спеціального суб'єкта військових кримінальних правопорушень) шляхом призупинення військової служби не повинно мати місце [9, с. 166].

Зростання ролі Збройних Сил України та інших військових формувань закономірно пов'язано з подальшою диференціацією і можливим посиленням відповідальності військових службових осіб. За умов повномасштабного етапу збройної агресії проти України діяння цих осіб мають усе більший вплив, що далеко не вичерпується впливом на діяльність підлеглих або на функціонування окремої військової частини. Через це й кримінальні правопорушення, вчинені ними, можуть мати довготривалі, масштабні, комплексні суспільно небезпечні наслідки. Прикладом законодавчих ініціатив, що враховують істотне

підвищення соціальної цінності суспільних відносин, які забезпечують дотримання встановленого порядку здійснення військовими службовими особами своїх повноважень, є проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження кримінальної відповідальності за порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, вчинені керівниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, головами та членами військово-лікарських комісій» [10]. Зазначений законопроект передбачає, зокрема, запровадження у ст. 426² КК України кримінальної відповідальності за порушення військовою службовою особою порядку призову (прийняття) громадян на військову службу, а, отже, виокремлює підвид спеціальних суб'єктів військових кримінальних правопорушень – військова службова особа, на яку покладені обов'язки щодо призову (прийняття) громадян на військову службу.

Таким чином, доцільно ідентифікувати декілька напрямків подальшого вдосконалення закону про кримінальну відповідальність за військові кримінальні правопорушення та спеціального законодавства, а саме: 1) узгодження правового статусу поліцейських з визначенням військових кримінальних правопорушень (ч. 1 ст. 401 КК України); 2) однозначне вирішення питання про статус учасників збройного конфлікту та (або) бойових дій у складі добровольчих батальйонів та добровольчих формувань територіальних громад, осіб, військова служба яких призупинена; 3) заміна в КК України терміну «строкова служба» на «базова служба»; 4) диференціація та посилення відповідальності військових службових осіб.

Література:

1. Сезонова І. К., Оробець К. М. Правова політика держави в боротьбі зі злочинністю. *Форум права*. 2005. № 1. С. 65–69. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/709afd93-24a6-4c4c-862f-95b208a8b242/content?trackerId=5929fbc44c2009ac> (дата звернення: 03.12.2025).
2. Оробець К. Властивості суб'єктів злочину за кримінальним правом України. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 2. С. 121–123.
3. Оробець К. М. Характер суспільної небезпечності кримінального правопорушення як прояв його антицінності. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. Київ : Гельветика, 2019. Т. 30. № 6. С. 131–135. URL: http://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/6_2019/27.pdf (дата звернення: 03.12.2025).

4. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Том 17 : Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. Харків : Право, 2017. 1064 с.

5. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 03.12.2025).

6. Харитонов С. О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України : монографія. Харків : Право, 2018. 328 с.

7. Навроцький Д. М. Поняття суб'єкта кримінальних правопорушень, передбачених статтями 402, 403 КК України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2025. Вип. 90. Ч. 4. С. 97–105. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.13>.

8. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 03.12.2025).

9. Харитонов С. О. Щодо деяких питань удосконалення воєнного законодавства в контексті відповідальності за військові кримінальні правопорушення. *Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції* : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 17 лютого 2023 р.). Харків : Юрайт, 2023. С. 162-167. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2023/03/%D0%90%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%B%D1%8C%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B4%D1%96%D1%97-%D0%B7%D0%BB%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96-%D1%82%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%97_17.02.23.pdf#page=163 (дата звернення: 03.12.2025).

10. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо запровадження кримінальної відповідальності за порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію, вчинені керівниками територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, головами та членами військово-лікарських комісій : Проект Закону від 27.01.2025 № 12442. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55697> (дата звернення: 03.12.2025).